

СУННАТ ТУРЛИ ИСТИЛОҲЛАРДА ТУРЛИ МАЪНОЛАРНИ ИФОДА ҚИЛИШИ

Мустафоев Абубакр Муҳиддин ўғли

Халқаро Ислом Академияси “Исломишунослик

ва ислом цивилизациясини ўрганиш ICESCO”

кафедраси таянч докторанти

mustafoev.abubakr@bk.ru

Аннотация. Ушбу мақолада суннат турли истилоҳларда турли маъноларни ифода қилиши ҳақида сўз юритилган.

Калит сўзлар: фикх, суннат, муҳаддис, пайғамбарлик, ҳадис, ҳусни хулқ, сабр-тоқат, ҳилм, тавозуъ, омонатлилик.

Аннотация. В этой статье обсуждается, как обрезание имеет разные значения в разных терминах.

Ключевые слова: фикх, сунна, мухаддис, пророчество, хадис, хорошие манеры, терпение, хильм, смирение, благонадежность.

Annotation. This article discusses how circumcision has different meanings in different terms.

Keywords: fiqh, sunnah, muhaddith, prophecy, hadith, good manners, patience, hilm, humility, trustworthiness.

Суннати мутаҳҳара теварагидаги тушунмовчиликларни бартараф қилишда суннат ҳақидаги истилоҳларни тўғри англаш ва ўша истилоҳлар орасидаги дақиқ фарқларни керагича ажрата билиш ўта муҳим ўрин эгаллайди. Ҳа, азизлар, биз суннат-суннат, деяверамиз-у, аммо суннат муҳаддислар истилоҳида алоҳида, усули фикх уламолари истилоҳида алоҳида ва фикҳий истилоҳда алоҳида маънолар касб этишини ўйлаб кўрганмизми, ўзи? Агар шу пайтгача бу илмий ҳақиқатни эшитмаган бўлсак, энди билиб олишимиз лозим бўлади. Суннат лафзи мазкур уч муҳим илм бўйича алоҳида-алоҳида уч айри маъно касб этади. Бу маъноларни дақиқ

жойларигача тушуниб етган кишиларгина уларнинг ораларидаги фарқларни англаб етади ва бу масалада тўғри йўлни танлаб олиш имконига эга бўлади.

Келинг, азизлар, биз ҳам мазкур ҳақиқатни тушунишга уриниб кўрайлик. Шояд, бирор натижага эришсак.

Суннат муҳаддислар истилоҳида

Муҳаддислар истилоҳида Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан асар бўлиб қолган гап, амал, тақрир, халқий сифат, хулқий сифат ва сийратларга, агар пайғамбарликларидан олдин содир бўлган бўлса ҳам Суннат, дейилади.

Дарҳақиқат, ҳадис китобларини ўқийдиган бўлсак, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг айтган гап-сўзлари, қилган амаллари ҳамда саҳобаи киромлардан содир бўлган тасарруфотларни тақрир қилганлари билан бир қаторда У зот соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қадди қоматлари, шакли шамоиллари, ҳар бир аъзолари қандоқ бўлганлиги ҳақидаги маълумотларни, шунингдек, У зот соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ахлоқи ҳамидаларига оид: ҳусни хулқ, сабр-тоқат, ҳилм, тавозуъ, омонатлилик каби сифатлари ҳақидаги маълумотларни ҳам кўрамиз. Сиз билан биз уммати Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламга У зоти бобаракотнинг сийратлари – ҳаёт йўллари ёки бошқача қилиб айтганда, таржимаи ҳолларини ҳам муҳаддис уламоларимиз ўз китобларидаги собит ривоятлар ила етказганлар.

Ўз-ўзидан кўриниб турибдики, муҳаддисларимиз истилоҳида келган суннатдаги ҳар бир нарсани мусулмонлар ўз ҳаётларига татбиқ қилишлари мумкин эмас. Мисол учун, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг муборак таналари ва аъзоларини васф қилган ривоятлар маълумот учун, мусулмонлар ўз маҳбуб Пайғамбарлари соллаллоҳу алайҳи васалламнинг сиймоларини қалбларига жо қилишлари учун кўзланган маълумотлардир.

Албатта, ҳадис китобларда келишича, Пайғамбаримиз соллаллоҳу

алайҳи васалламнинг қоматлари фалон хил бўлган экан, ҳар бир мусулмон ҳам ўз қоматини худди ана шундоқ қилмоғи шарт, деб бўлмайди. Шунга ўхшаш, ҳадис китобларимизда ривоят қилинишича, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзларига ваҳий келишидан олдин Ҳиро ғорида ўтириб таҳаннус ибодати қилган эканлар, биз ҳам У зотга иқтидо қилиб, суннатларига эргашиб, Ҳиро ғорида таҳаннус ибодати қилишимиз лозим, деган одам бўлмаган.

Демак, муҳаддисларимиз Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга тегишли ҳар бир маълумотни суннат деб билганлар ва ўша маълумотларни ровийлари билан аниқлаб, текшириб, йиғишга ҳаракат қилганлар. Шубҳасиз, муҳаддисларимиз ўзларининг бу ишлари ила улкан хизматни адо этганлар. Бу ҳақда аввал ҳам батафсил гапирган эдик. Лекин яна бир бор таъкидлашимиз лозимки, муҳаддисларимиз ривоятларни ўрганиб тўплаганлару шу билан ўз хизмат бурчларини адо этган ҳисобланганлар. Ҳадиси шарифлардан қандоқ шаръий ҳукм чиқиши, уларнинг қайсиларидан фарз ҳукм, қайсиларидан вожиб ҳукм ва ҳоказолар келиб чиқишини эса фақиҳ уламоларимиз баён қилишган. Кези келганда яна бир илмий ҳақиқатни эслаб ўтишимиз фойдадан холи бўлмаса керак. Кўпчиликка муҳаддислар ҳадисларни жамлаб тартибга солиб берганлару фақиҳларимиз ўша ҳадислардан ҳукм чиқарганга ўхшаб туюлади.

Аслида эса, аввал фақиҳларимиз ҳадисларни чуқур ўрганишиб, улардан фикҳий ҳукмларни истинбот қилганлар. Кейинчалик эса, муҳаддисларимиз ўз услублари ила ҳадиси шарифларни тартибга солишга, турли мавзу ва услубларга биноан китоблар таълиф қилишга ўтганлар.

Буни фақиҳларнинг энг машҳури Имом Абу Ҳанифа раҳматуллоҳи алайҳининг 150-ҳижрий санада вафот этганлари ва муҳаддисларнинг энг машҳурлари Имом Бухорий раҳматуллоҳи алайҳининг 194-ҳижрий санада

таваллуд топганларидан ҳам билиб олса бўлади.

Суннат – фуқаҳолар истилоҳида

Фуқаҳолар истилоҳида Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан собит бўлган фарз ёки вожиб бўлмаган нарсаларга Суннат, дейилади.

Фуқаҳолар истилоҳидаги Суннат, бидъатнинг муқобилидаги нарсадир. Маълумки, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан собит бўлган нарса ила фарз, вожиб ва бошқа ҳукмлар чиқишини ҳаммамиз жуда яхши биламиз. Демак, фуқаҳолар истилоҳи ила назар солсак, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан содир этилган ва шаръий ҳукм бўлишга салоҳияти бор ҳар бир нарса ҳам суннат бўлавермайди. Балки ўша нарсалардан фарз ва вожибнинг савиясидан ке-йин келадиганларигина Суннат бўлади. Ушбу фуқаҳолар истилоҳидаги Суннатнинг ҳукми нима дейилганда, у – шариат томонидан жазм этмаган ҳолда талаб қилинган нарса бўлиб, уни қилган одам савоб олади, қилмаган одам иқобга қолмайди, деб жавоб берилишини фуқаҳоларимиздан ўрганганмиз.

Очиқ-ойдин кўриниб турибдики, бу истилоҳдаги Суннат Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан собит бўлган нарсалардан ўта чегараланган бир қисмини ўз ичига олади, холос. Бинобарин, Суннатга амал қилган савоб олар экан, амал қилмаса, ҳеч нарса бўлмас экан, шунинг учун Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан содир бўлган нарсалардан хоҳлаганимизга амал қиламиз, хоҳламаганимизга амал қилмаймиз, дейишга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ. Шунинг учун Суннат ҳақида тўлиқ ва тўғри маълумотга эга бўлишимиз ва турли шахсларнинг бўлган-бўлмаган гапларига учмаслигимиз лозим.

Суннат – усули фикҳ уламолари истилоҳида

Усули фикҳ уламолари истилоҳида Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан содир бўлган, шаръий ҳукмга далил бўлишга салоҳияти

бор ҳар бир гап, амал ёки тақрирга Суннат, дейилади.

Исломдан озгина бўлса ҳам хабардор бўлган ҳар бир кишига маълум ва машҳур бўлган ҳақиқатлардан бири шариати исломиянинг асосий тўрт масдарларининг биринчиси Қуръони карим бўлса, иккинчиси Суннати мутахҳара эканлигидир. Худди ушбу Суннат, айна усули фикҳ уламолари истилоҳидаги Суннатдир. Шаръий ҳукмларга алоқаси бор, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан содир бўлган ҳар бир гап, амал ва тақрирни ўрганиб чиққан усули фикҳ уламоларимиз фикҳий қонун-қоидалар асосини ишлаб чиққандирлар.

Фуқаҳоларимиз эса, ўша қоидаларни ишга солиб ҳар бир шаръий амалнинг Суннатда келган далилига қараб мартабасини ва адо этиш йўлини баён қиладилар. Улар Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан собит бўлган, аммо шаръий ҳукм бўлиш салоҳияти йўқ гап, амал ва тақрирлар, шунингдек, халқий ва хулқий сифатлар ҳамда сийратга тегишли маълумотларни ўз ихтисослари доирасидан ташқари деб биладилар. Биз аввал айтиб ўтган, ҳаммани Суннатга амал қилишга тарғиб қилишдаги гап-сўз ва тарғиб-ташвиқлар, асосан, шу истилоҳдаги Суннатга тегишлидир.

Суннат – саҳобалар истилоҳида

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан содир бўлган нарсаларнинг фақатгина шаръий ҳукмга тегишлисини Суннат деб, бошқаларини Суннат демаслик саҳобаи киромлар ва тобеъинларнинг одатлари бўлган.

Яъни, улар Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан содир бўлган нарсаларнинг барча мусулмонлар ҳам амал қилишлари лозим бўлган қисминигина Суннат деб атаганлар.

Мана шу тақсимга биноан, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан содир бўлган амаллар ва гап-сўзлар суннат ва суннат бўлмаган

қисмга бўлинган. Суннатига мусулмонлар эргашишлари лозим бўлган. Суннат бўлмаганига эса, мусулмонлар оммасининг эргашиши лозим ҳисобланмаган.

Имом Аҳмад ибн Ҳанбал раҳматуллоҳи алайҳи «Муснад» китобларида келтирган ривоятда Абу Туфайл розияллоҳу анҳу қуйидагиларни айтади:

«Мен Ибн Аббосга:

«Сенинг қавминг Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Байт(уллоҳ)ни рамл(пахлавон юриш) ила тавоф қилганлар ва бу суннатдир дейишмоқда?» дедим.

«Ҳам рост, ҳам ёлғон айтишибди», деди у.

«Ҳам рост, ҳам ёлғон айтишибди, деганинг нимаси?» дедим.

«Рост айтганлари – Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг Байтни рамл қилганлари. Ўлғон айтганлари – у(иш)нинг Суннат эканлиги. Қурайшликлар Ҳудайбия замонида Муҳаммад ва унинг саҳобаларини тек қўйинглар, ҳайвонларга тушадиган қуртларга ўхшаб ўлиб кетсинлар, дейишди. У зот улар билан саҳобалари ила келгуси йили келишлари ва Маккада уч кун туришлари ҳақида сулҳ туздилар. Бас, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам келганларида мушриклар Қуъайқиён тарафда туришар эди. Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам саҳобаларига Байтни уч марта рамл қилинганлар, бу Суннат эмас, дедилар», деди у.

«Сенинг қавминг У зот Сафо билан Марва орасида туяга миниб саъй қилганлар ва бу Суннатдир, дейишмоқда?» дедим.

«Ҳам рост, ҳам ёлғон айтишибди», деди.

«Ҳам рост, ҳам ёлғон айтишибди, деганинг нимаси?» дедим мен.

«Рост айтишгани – У зот ҳақиқатда ҳам Сафо билан Марва орасида туя миниб саъй қилганлар. Ўлғон айтишгани – у(иш)нинг Суннат эканлиги. Ўшанда одамлар Расулуллоҳдан четланмас ҳам, бурилиб кетмас ҳам эдилар.

Бас, улар У зотнинг каломларини эшитсин ва кўлларини У зотга теккизишмасин учун туя миниб саъй қилганлар», деди.

«Сенинг қавминг Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Сафо ва Марва орасида саъй қилганлар ва бу Суннатдир, дейишмоқда?» дедим.

«Рост айтишибди», деди у.

Мана шу ривоятдан маълум бўладики, саҳобаи киромлар Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳар бир ишларига эргашишни Суннат деб билмаганлар. Балки, шаръий ҳукмга боғлиқларинигина Суннат деб билганлар ва уларга сўзсиз амал қилганлар.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Шайх Муҳаммад Аввоманинг қаламларига мансуб “Фақиҳ имомлар ихтилофида ҳадиси шарифнинг ўрни” асари (Таржимон Шайх Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. Ҳилол нашр. – Т.: 2018).
2. Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. Мусталаҳул ҳадис. – Т.: Шарқ, 2011
3. Абдул Мажид Жузажонийнинг “Муҳаддислар ва ҳанафий фуқоҳолар наздида ҳадис илмлари” асари (Таржимон Муҳаммадраҳим Абдулқодиров Ҳилол нашр. – Т.: 2021).
4. Уватов У. Мовароуннаҳр ва Хуросон олимларининг ҳадис илми ривожига тутган ўрни (Ал-Бухорий, Муслим, Ат-Термизий): тарих фанлари доктори... дис. автореф. – Т.: Тошкент ислом университети, 2002.
5. Абдулмажид Туркмоний. Диросат фи усул ал-ҳадис ала манҳажил ҳанафий. Дар Ибн Касир. –Байрут.: 2020
6. Абдулмажид Туркмоний. Ал мадҳал фи усул ал-ҳадис ала манҳажил ҳанафий. Дар Ар-Райоҳийн. – Урдун.: 2021